

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-558-7-73>

**PHYSICAL CULTURE AND SPORTS IN THE NATIONAL
SECURITY SYSTEM OF UKRAINE: THEORETICAL
AND LEGAL ASPECT**

**ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ
БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

Pakin A. V.

*Assistant Lecturer at the Department of
Public and International Law,
Law Institute of Vadym Hetman Kyiv
National Economic University
Kyiv, Ukraine*

ORCID ID: 0009-0008-9425-9561

Пакін А. В.

*асистент викладача кафедри
публічного та міжнародного права,
Юридичний інститут
Київського національного
економічного університету
імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна*

ORCID ID: 0009-0008-9425-9561

Формування сучасної системи національної безпеки України обумовлює необхідність переосмислення ролі гуманітарних та соціальних сфер у забезпеченні стійкості держави. У цьому контексті сфера фізичної культури і спорту перестає розглядатися виключно як напрям соціальної чи оздоровчої діяльності та набуває ознак системоутворювального феномена, що безпосередньо впливає на кадровий, мобілізаційний, демографічний та соціально-психологічний потенціал держави. Її інтеграція у систему забезпечення національної безпеки зумовлена необхідністю формування фізично, психологічно та соціально підготовленого населення, здатного ефективно функціонувати в умовах безпекових загроз, кризових ситуацій, збройної агресії та післявоєнного відновлення держави.

Треба наголосити на тому, що у науковій доктрині значна увага довгий час приділялася дослідженню змісту понять «спорт» та «фізична культура», їх співвідношення, функціонального призначення та ролі у суспільстві, що привело до існування кількох основних концептуальних напрямів у розумінні спорту. Передусім варто виокремити діяльнісний підхід, відповідно до якого спорт розглядається як специфічна форма активності людини, спрямована на досягнення визначених результатів у межах змагального процесу. У межах цього підходу акцент робиться на організованості, системності та цілеспрямованості відповідної

діяльності. Так, у працях Л. Матвєєва спорт інтерпретується через дихотомію вузького та широкого розуміння: у першому випадку він ототожнюється із змагальною діяльністю, у другому він включає також процес підготовки, соціальні взаємодії та специфічні поведінкові практики, що формуються у спортивному середовищі [1, с. 90] .

Поряд із цим, соціокультурний підхід акцентує увагу на історичній еволюції спорту як суспільного явища. Зокрема, К. Шиллінг розглядає спорт як результат трансформації ігрових та фізичних практик у формалізовану систему змагань, що набули суспільного визнання та стали невід'ємною частиною культурного простору [2, с. 62] . Такий підхід дозволяє розкрити ціннісний та ідентифікаційний потенціал спорту, проте залишає поза увагою його інституційно-правову природу.

Окреме місце займає нормативно-правовий підхід, який відображає адміністративно-регулятивний вимір спорту. Відповідно до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» № 3808-ХІІ від 24 грудня 1993 року, спорт визначається як діяльність, пов'язана з організацією та проведенням змагань і підготовкою до них, спрямована на виявлення та порівняння досягнень у фізичній та іншій підготовленості осіб [3]. Зазначене визначення має прикладний характер і відповідає логіці державного управління, однак істотно звужує зміст спорту, зводячи його переважно до змагального компоненту.

У міжнародному вимірі вагомим є підхід, закріплений у Спортивній хартії Європи (1992), відповідно до якого спорт охоплює всі форми фізичної активності, спрямовані на підтримання фізичного та психічного благополуччя, розвиток соціальних відносин або досягнення результатів у змаганнях [4] . Така інтерпретація характеризується широтою охоплення, проте ускладнює чітке відмежування спорту від інших форм фізичної активності, що має значення для правозастосовної практики.

Що стосується фізичної культури, то її зміст у сучасній науковій доктрині розкривається значно ширше, ніж проста сукупність фізичних вправ чи оздоровчих практик. Насамперед, відповідно до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» № 3808-ХІІ від 24 грудня 1993 року, фізична культура визначається як діяльність суб'єктів відповідної сфери, спрямована на забезпечення рухової активності населення з метою гармонійного, передусім фізичного розвитку людини та формування здорового способу життя [3]. Уже в цьому нормативному визначенні закладено важливий функціональний аспект: фізична

культура виступає не лише формою індивідуальної активності, а й інструментом державної політики, орієнтованим на формування якісних характеристик людського потенціалу.

Водночас законодавчий підхід, попри свою практичну спрямованість, не вичерпує змістовної глибини цієї категорії, що зумовлює необхідність звернення до наукових концепцій. У цьому контексті показовою є позиція С.І. Степанюк, О.О. Гречанюк, І.В. Маляренко, які пропонують розглядати фізичну культуру як складне інтегративне явище, що поєднує у собі культурний та тілесний виміри [5, с. 35]. Такий підхід дозволяє вийти за межі вузько біологічного чи фізіологічного розуміння фізичної культури та розглядати її як частину загальної культури суспільства, що акумулює історичний досвід людства у сфері формування, розвитку та вдосконалення тілесності. У цьому сенсі фізична культура виступає носієм як матеріальних (інфраструктура, засоби тренування), так і духовних (знання, цінності, норми поведінки) елементів, що забезпечують розвиток особистості та соціуму загалом.

Подальше поглиблення змісту фізичної культури здійснюється через її структурний аналіз. Зокрема, Б. Шиян обґрунтовує доцільність виокремлення трьох взаємопов'язаних аспектів фізичної культури: діяльнісного, предметно-ціннісного та результативного [6, с. 373]. Діяльнісний аспект охоплює різноманітні форми рухової активності, які спрямовані на формування життєво необхідних фізичних якостей, умінь і навичок, що забезпечують адаптивність людини до змінних умов середовища. Предметно-ціннісний аспект відображає систему матеріальних і нематеріальних ресурсів, створених суспільством для забезпечення ефективності фізкультурної діяльності, включаючи науково-методичні розробки, інфраструктуру та організаційні форми. Результативний аспект, у свою чергу, характеризує кінцевий ефект використання фізичної культури, що проявляється у підвищенні рівня фізичної дієздатності, працездатності та загального стану здоров'я населення.

З урахуванням зазначених підходів фізична культура постає як багаторівнева соціальна система, що включає різні напрями реалізації, серед яких законодавчо виокремлюються адаптивний спорт, фізичне виховання різних груп населення, масовий спорт та фізкультурно-спортивна реабілітація [7, с. 64]. Кожен із цих напрямів виконує специфічні функції, спрямовані на забезпечення фізичного розвитку,

соціальної інтеграції та відновлення життєвих функцій людини, що набуває особливого значення в умовах зростання кількості осіб, які потребують реабілітації внаслідок воєнних дій.

Водночас у науковій літературі фізична культура обґрунтовано розглядається як інтегративна категорія, що охоплює не лише оздоровчі, а й освітні, виховні, рекреаційні та соціалізаційні компоненти. Такий підхід дозволяє розглядати її як універсальний механізм формування людського капіталу, що забезпечує не лише фізичну підготовленість, а й розвиток дисципліни, витривалості, здатності до колективної взаємодії та психологічної стійкості. Саме ці характеристики набувають стратегічного значення у контексті забезпечення національної безпеки, оскільки визначають готовність населення до функціонування в умовах криз, надзвичайних ситуацій та збройних конфліктів.

Умови повномасштабної збройної агресії зумовлюють подальше розширення функціонального змісту фізичної культури, яка дедалі більше інтегрується у сферу військової підготовки та забезпечення обороноздатності держави. Зокрема, фізична культура виступає базовим елементом формування фізичної витривалості, функціональної готовності та психоемоційної стабільності військовослужбовців, що є необхідною передумовою ефективного виконання ними службово-бойових завдань. Йдеться не лише про класичну фізичну підготовку, а й про формування спеціалізованих навичок, пов'язаних із діями в умовах підвищеного ризику, обмежених ресурсів, тривалого фізичного та психологічного навантаження.

Крім того, фізична культура відіграє важливу роль у процесах допризовної підготовки населення, підвищення рівня мобілізаційної готовності та адаптації громадян до умов військової служби. У цьому контексті вона виконує превентивну функцію, забезпечуючи формування необхідного рівня фізичної дієздатності ще до залучення особи до сектору безпеки і оборони. Водночас у післявоєнному вимірі фізична культура виступає одним із ключових інструментів фізичної та психофізіологічної реабілітації військовослужбовців і ветеранів, сприяючи відновленню їх функціональних можливостей та поверненню до активного соціального життя.

Література:

1. Сутула В. М. Узагальнююче визначення поняття «спорт» як один з базових конструктів узагальнюючої теорії фізичної культури та теорії спорту. *Слобжанський науково-спортивний вісник*. 2018. № 1. С. 89–97

2. Shilling C. *The Body in Culture, Technology and Society*. London : SAGE Publications, 2005. 248 p.

3. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24 грудня 1993 року № 3808-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 14. Ст. 80. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text>

4. Спортивна хартія Європи: документ Ради Європи, прийнятий на 10-й конференції міністрів, відповідальних за спорт, 1992 р., Страсбург. Офіційний вебсайт Ради Європи. URL: <https://rm.coe.int/european-sports-charter-1992/1680734b92>

5. Степанюк С.І., Гречанюк О.О., Маляренко І.В. Методичний посібник для вивчення дисципліни «Історія фізичної культури» за блочно-модульною системою: Для студентів денної та заочної форми навчання факультету фізичного виховання та спорту. Херсон: Видавництво ХДУ, 2006. 236 с.

6. Шиян Б. Підготовка вчителя фізичної культури третього тисячоліття. Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні : збірник наук. праць. Рівне : Принт Хауз, 2001. Вип. 2. С. 371–374.

7. Притула О. Л. Професійна підготовка учителів фізичної культури до застосування національних бойових мистецтв у професійній діяльності. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2015. № 1. С. 62-67.